

Paniumu - Nimeru makumyabiri na gatatu

Nyuma y'isezerano azakora iby'uburiganya.

Jeff Pippenger

2026-03-20

Daniyeli 11:24 hagaragaza igihe Roma y'abapagani yari gutegeka mu buryo bw'ikirenga ikoresheje ijamba "igihe." "Igihe" kigereranya imyaka 360 mu mikoreshereze y'ubuhanuzi, kandi iyo myaka yatangiye ku rugamba rwo mu mazi ruzwi cyane kurusha izindi zose mu mateka ya kera, ari rwo rugamba rwa Actium mu mwaka wa 31 mbere ya Kristo. Hari izindi ntambara zo mu mazi zari nini kurushaho kandi zateguwe mu buryo bwa gisirikare bunozwe cyane kurutaho, ariko Actium ni yo ntambara yo mu mazi yabaye ikimenyetso gikomeye kurusha izindi zose bitewe no guhuzwa kwayo na Marc Antony na Cleopatra. Bisa n'uburemere bw'amateka n'ugusenyuka k'Urukuta rwa Berlin mu isohozwa rya Daniyeli 11:40, ndetse n'iminara y'impanga ya 9/11 mu isohozwa ry'Ibyahishuwe 18; kuko igihe Imana ihitamo ibyabaye mu mateka kugira ngo byuzuzwe Ijamba ryayo ry'ubuhanuzi, ibikora mu buryo bukurura kwitabwaho n'abantu benshi bishoboka.

Kandi nyuma y'isezerano azagirana na we, azakoresha uburiganya; kuko azazamuka, kandi azakomera n'ubwo azaba afite abantu bake. Azinjira mu ituze no mu mahoro no mu hantu harumbuka cyane h'intara; kandi azakora ibyo ba sekuru batigeze bakora, cyangwa ba sekuruza be; azabagabanyiriza iminyago n'ibyanyazwe n'ubutunzi: koko azacura imigambi ye yo kurwanya ibihome bikomeye, ariko bizamara igihe gito. Daniyeli 11:23, 24.

Uriah Smith asoza ibyo yabonye ku byerekeye ubufatanye hagati ya Roma n'Abamakabeyo buvugwa mu murongo wa makumyabiri na gatatu, atanga ibisobanuro ku bwoko buke buvugwa muri uwo murongo.

"Muri iki gihe Abaroma bari abantu bake, kandi batangira gukoresha uburiganya, cyangwa amayeri, nk'uko iryo jambo ribisobanura. Kandi uhereye aha bazamutse buhoro buhoro ariko vuba, bagera ku rwego rwo hejuru rw'ubutegetsi bagezeho nyuma."

"[Umurongo wa makumyabiri na kane wasubiwemo]."

"Uburyo busanzwe amahanga, mbere y'iminsi y'uroma, yinjiragamo mu ntara zifite agaciro n'uturere dukungahaye, bwari ubw'intambara no kunesha. Noneho uroma yagombaga gukora icyo abatware ba kera cyangwa ba sekuruza babo batigeze bakora; ari cyo kwakira ibyo yungutse binyuze mu nzira z'amahoro. Umugenzo, utari warigeze wumvikana mbere, ni bwo watangijwe, wo kuba abami basigira Abaroma ubwami bwabo nk'umurage. Uroma yegukanye intara nini muri ubwo buryo.

"Kandi abaje batyo bagasanga bari muni y'ubutegetsi bwa Roma babikuragamo inyungu itari nto. Bafatwaga neza no mu bugwaneza. Byari nko kugabana hagati yabo umuhigo n'iminyago. Barindwaga abanzi babo, kandi bakaruhukira mu mahoro no mu mutekano muni y'ubuhungiro bw'ububasha bwa Roma.

“Ku gice cya nyuma cy’uyu murongo, Musenyeri Newton atanga igitekerezo cy’ibikoresho byo kugambirira uherye mu birindiro bikomeye, aho kuba kubigambirira bibirwanya. Ibi ni byo Abaroma bakoze bari mu gihome gikomeye cy’umuji wabo w’imisozi irindwi. ‘Ndetse kugeza igihe runaka;’ nta gushidikanya ko ari igihe cy’ubuhanuzi, imyaka 360. Iyi myaka igomba kubarirwa uherye ku yihe ngingo? Birashoboka ko uherye ku cyabaye kigaragajwe mu murongo ukurikira.” Uriah Smith, Daniel and the Revelation, 272, 273.

Smith akomeza kandi agaragaza ko intambara y’i Actium mu mwaka wa 31 mbere ya Kristo ari yo ntangiriro y’iyo myaka magana atatu na mirongo itandatu. Nyuma yo gusubiramwo umurongo wa makumyabiri n’itanu, Smith avuga ibi bikurikira.

“Kuva ku mirongo ya 23 na 24 tugezwa kuri uru ruhande rw’isezerano ryari hagati y’Abayuda n’Abaroma, mu mwaka wa 161 Mbere ya Kristo, tugera mu gihe Roma yari imaze kugira ubutware bw’isi yose. Umurongo uri imbere yacu ubu ugaragaza igitero gikomeye cyagabwe ku mwami wo mu majyepfo, ari we Egiputa, ndetse n’ibyabaye by’urugamba rukomeye rwabaye hagati y’ingabo nini kandi zikomeye. Mbese ibintu nk’ibi byaba byarabaye mu mateka ya Roma muri icyo gihe? — Yego, byarabaye. Intambara yari intambara hagati ya Egiputa na Roma; kandi urugamba rwari urugamba rwa Akisiyo. Reka turebere hamwe muri make imimerere yatumye iyi ntambara ibaho.”

“[Marc] Antony, Awugusito Kayisari, na Lepidus bagize triumvirate yari yararahiriyeye guhorera urupfu rwa Yuliyu Kayisari. Uwo Antony yaje kuba muramu wa Awugusito amaze kurongora mushiki we, Octavia. Antony yoherejwe muri Egiputa mu mirimo ya leta, ariko aza kugwa mu mutego w’ubuhanga n’uburanga bwa Kileyopātra, umwamikazi wa Egiputa w’umuhemu kandi w’indaya. Irari rikomeye yamukunze ryageze aho amaherezo yifatanya n’inyungu za Egiputa, yanga umugore we Octavia kugira ngo anezeze Kileyopātra, aha uwo mwamikazi intara ku yindi kugira ngo ahaze umururumba we, yizihiriza intsinzi i Alegizandiriya aho kuyizihiririza i Roma, kandi mu bundi buryo abusugura cyane ubwoko bw’Abaroma ku buryo Awugusito atagize ingorane zo kubayobora kugira ngo bishore n’umutima wose mu ntambara yo kurwanya uwo mwanzi w’igihugu cyabo. Iyo ntambara ku rwego rw’inyuma yari iyo kurwanya Egiputa na Kileyopātra; ariko mu by’ukuri yari iyo kurwanya Antony, wari ubu uyoboye ibya Egiputa. Kandi impamvu nyakuri y’impaka zabo ni uko, nk’uko Prideaux abivuga, nta n’umwe muri bo washoboraga kunyurwa no kugira igice kimwe gusa cy’ubwami bw’Abaroma; kuko Lepidus yari yakuwe muri triumvirate, none byari bisigaye hagati yabo bombi, kandi buri umwe yiyemeje kwigarurira bwose, bityo bakubita urusimbi rw’intambara kugira ngo babwegukane.” Uriah Smith, Daniel and the Revelation, 273.

Mu buhanuzi, intambara ya Actium iranga itegeko ryo ku Cyumweru, kuko yagereranyaga ugutsinda kwa gatatu muri za nzitizi eshatu z’akarere zashyizeho “ubutegetsi bw’isi yose” bwa Roma ya gipagani, nk’uko Smith abivuga. Nk’uko byagenze kuri Roma ya gipagani, ni na ko byari igihe inzitizi ya gatatu ya Roma ya gipapa yakurwaga mu murwa wa Roma, ari bwo “ubutegetsi bw’isi yose” bwa Roma ya gipapa bwatangiriye mu mwaka wa 538. Abo bahamya babiri bavugaga iby’itegeko ryo ku Cyumweru aho n’igihe Roma ya none itsinze ubwami bwa gatandatu n’ubwa karindwi bwo mu buhanuzi bwa Bibiliya, kandi mu kubikora igatsinda inzitizi yayo ya gatatu; bityo igashyiraho “ubutegetsi bw’isi yose” mu gihe cy’amezi mirongo ine n’abiri

y'ikigereranyo.

Nuko ahabwa akanwa kavuga ibikomeye no gutuka Imana; kandi ahabwa ubushobozi bwo kumara amezi mirongo ine n'abiri. Ibyahishuwe 13:5.

Roma Irwanya Misiri

Imigendekere y'ubuhanuzi y'intambara ya Awugusito w'i Roma yarwanye na Egipta na Kilewopātra yatewe n'ubwigomeke bwa Mariko Antōni, kandi iyo migendekere y'ubuhanuzi igomba, kubera ugukenerwa k'ubuhanuzi, guhagararira imigendekere y'ubuhanuzi ihagararirwa mu itegeko ryo ku Cyumweru.

I Actium, Roma yanesheje Misiri, ububasha bwari bugizwe n'ishyirahamwe ry'umuntu wigometse n'umugore utari uwera. Ihuriro rya Antony na Cleopatra ni uruvange rw'itorero na leta. I Actium, Roma ya Augustine yanesheje ububasha bwashushanywaga n'uruvange rutari urwera rw'itorero na leta.

Ishusho ry'Inyamaswa

Kilewopatira ashushanya itorero ryarononekaye ryishyize hamwe na Antoni, ikimenyetso cya Roma. Kilewopatira ni we wari utegeka iyo sano yabo, nk'uko byagaragajwe na Uriah Smith ubwo yavugaga ko Antoni “yabaye igitambo cy'ubuhanga n'uburanga bwa Kilewopatira, umwamikazi wa Egipta w'icyomanzi.” Ubufatanye bw'itorero na leta bushushanyijwe na Antoni na Kilewopatira bugaragaza Kilewopatira nk'ububasha butegeka muri iyo sano; bityo, ihuriro ry'itorero na leta rishushanywa n'isano yabo rihuye n'insobanuro y'ishusho y'inyamaswa—ari yo ihuriro ry'itorero na leta aho umugore ari we ugenzura iyo sano. Akisiyumu yashushanyaga itegeko ry'Umunsi w'Imana ryari hafi kuza.

Augustus agereranya n'ububasha bwa papa bunisha Leta Zunze Ubumwe za Amerika mu gihe cy'itegeko ry'Umunsi w'Imana rigiye kuza vuba. Marc Antony ni ihembe ry'Abarepubulikani ry'inyamaswa yo mu isi, kandi Cleopatra ni ihembe ry'Abaporotesitanti. Antony na Cleopatra bahurira hamwe maze bakavuga nk'ikiyoka mu gihe cy'itegeko ry'Umunsi w'Imana rigiye kuza vuba. Byombi, Cleopatra na Antony, ni ibimenyetso by'ububasha bw'ikiyoka, kandi iyo bimaze kwifatanya byuzuye mu gihe cy'itegeko ry'Umunsi w'Imana—bivuga nk'ikiyoka.

Ibisimba by'ibikona

Ubugiriki na Egipta byombi mu buryo bw'ubuhanuzi bishushanya ububasha bw'ikiyoka, kandi na Antoyine na we yashushanyaga ububasha bw'ikiyoka. Egipta yari ikusi mu Danieli cumi n'umwe, naho Ubugiriki bukaba iburengerazuba. Egipta yigaruriwe na Tolome wa Mbere nyuma y'uko ubwami bwa Alegizandere bugabanyijwemo ibice bine. Nuko Tolome wa Mbere aba umwami wa mbere w'ikusi uvugwa mu buhanuzi, kandi Kilewopātra ni we wabaye umutware wa nyuma wo ku ngoma y'Abatolome muri Egipta. Tolome yavukiye i Makedoniya, ari ho hantu h'amavuko ha Alegizandere Mukuru.

Masedoniya yari mu majyaruguru y'u Bugiriki, kandi yavugaga ko inkomoko ya ba sekuruza babo yakomokaga ku ntware z'imigani y'Abagiriki. Imijyi-yigenga yo mu majyepfo y'u Bugiriki yafataga Abamasedoniya nk'abarushije ubunyamusozi Abagiriki b'Abahelenisti bo mu majyepfo y'u Bugiriki. Abamasedoniya bari bayobowe n'ubwami, naho imijyi-yigenga (poleis) yo mu majyepfo nk'Atene, Sparte, Tebesi, Korinti, n'indi, yari mu majyepfo no hagati mu Bugiriki no ku birwa byo mu Nyanja Egée. Izo poleis kenshi zagiraga ubutegetsu bwa demokarasi, ubutegetsu bw'itsinda rito, cyangwa ubutegetsu buvangiye hamwe, mu gihe Masedoniya yo yari ubwami bukumatanyije bufite ingoma y'ubwami ikomeye (Abaargeadi). Nyamara bese bari Abahelenisti, kandi igihe Roma yinjiraga mu mateka, yise Abahelenisti Abagiriki. Kileyopatira ni we wabaye umutegetsu wa nyuma w'Abatolomayi, bikaba byaragereranyaga ubwoko bw'ubwami bw'ubwami bw'Abagiriki bo mu gice cya Masedoniya, cyangwa mu majyaruguru y'u Bugiriki.

Umwami wo mu Majyepfo

Klewopatara yari umutegetsu wa nyuma w'ubwami bw'Abatolemezi bwatangiyeye na Tolemezi wa I igihe ubwami bwa Alegizanderi bwacikagamo ibice bine. Mu rugamba rw'i Actium, ubwami bw'Abatolemezi, ari bwo mwami nyakuri w'ikusi, bwageze ku iherezo ryabwo. Umwami wakurikiyeho w'ikusi yari Egiputa y'umwuka, yashushanyijwe n'Ubufaransa butemera Imana mu mateka ya Revolisiyo y'Abafaransa.

Kandi imirambo yabo izaryama mu muhanda w'umudugudu munini, mu by'umwuka witwaga Sodomu na Egiputa, aho n'Umwami wacu yabambwe. Ibyahishuwe 11:8.

Egiputa nyakuri yari umwami nyakuri w'amajyepfo mu isano n'ugucikamo k'ubwami bwa Alekizanderi, ariko Egiputa y'umwuka igereranywa nk'umwami w'amajyepfo kubera ibiranga ubuhanuzi bya Egiputa, si icyerekezo nyakuri.

Amajyepfo n'iburengerazuba

Kubera ko Cleopatra yari umutegetsu wa nyuma wo mu muryango w'Abaputolomezi w'ubwami, mu buryo bw'ubuhanuzi yari ububasha bw'impande ebyiri: Ubugiriki (iburengerazuba) na Egiputa (mu majyepfo); naho uwakurikiyeho, hanyuma akaba umwami w'icy'umwuka wo mu majyepfo, yabaye Ubufaransa, na bwo bukaba ububasha bw'impande ebyiri bugaragazwa mu Byahishuwe igice cya cumi na kimwe nka Egiputa na Sodomu. Ubwiyandarike bwa Sodomu buhuje n'ubwiyandarike bwa Cleopatra wo mu burengerazuba, kandi Cleopatra wo mu majyepfo ahujwe n'ubuhakanyi bwa Egiputa. Kamere y'impande ebyiri y'umwami wa nyuma usanzwe wo mu majyepfo yahuzaga n'umwami wa mbere w'icy'umwuka wo mu majyepfo.

Intambara rya Actium ryari ubumwe butagatifu bw'ikiyoka cya Roma cya Antony n'ikiyoka cya Cleopatra cy'amajyepfo n'uburengerazuba. Antony na Cleopatra bahagarariye itorero n'ubutegetsu, bityo gutsindwa kwa Actium na Augustus w'i Roma bigereranya ugutsinda aho Roma irusha imbaraga ubumwe bubiri butagatifu bushushanya ishusho ya ya nyamaswa. Nyuma y'imyaka magana atatu na mirongo itandatu, mu isohozwa rya Daniyeli 11:24, Constantine yagabanyije Roma mu burasirazuba n'uburengerazuba, asiga umugore wa Roma mu burengerazuba, maze yimurira umugabo wa Roma mu burasirazuba. Ugutsinda amajyepfo n'uburengerazuba

kwashushanyaga igabanywa ry'uburasirazuba n'uburengerazuba nyuma y'"igihe" cy'imyaka magana atatu na mirongo itandatu, ku rugamba rwa Actium. Mu guhura kwabanje, Antony yari yarahawe Roma y'uburasirazuba, na Augustus ahabwa iy'uburengerazuba, bityo Actium yahurije hamwe uburasirazuba n'uburengerazuba, ariko gusa mu "gihe."

31 mbere ya Kristo na 330 nyuma ya Kristo

Yesu iteka yerekana iherezo akoresheje intangiriro, bityo kunesha kwa Actium mu mwaka wa 31 mbere ya Kristo kugereranya igabanywa ry'ubwami mo ibice by'uburasirazuba n'uburengerazuba mu wa 330. Actium yo mu mwaka wa 31 mbere ya Kristo yari alufa y'omega mu myaka 360 yasorejwe mu wa 330. Byombi, 31 mbere ya Kristo n'uwa 330, bigereranya itegeko ryo ku Cyumweru rigiye kuza vuba nk'uko rihagarariwe mu murongo wa cumi na gatandatu n'uwa mirongo ine na rimwe bya Daniyeli cumi na rimwe.

Ikindi Kimwe Kindi

Antoni w'i Roma, wahujwe na Kiliyopata wo mu majyepfo no mu burengerazuba, agereranya ihuriro ry'impande eshatu riri mu bumwe bwabo bw'impande ebyiri bw'igishushanyo cy'inyamaswa. Umusaraba na wo uhuzwa n'itegeko ryo ku Cyumweru, bityo ugahuzwa na Akisiyumu na 330. Ku musaraba hagaragarizwa ubumwe bw'impande ebyiri bw'itorero na Leta, bugereranywa n'Abayahudi (itorero ryahononekaye) bifatanyije n'i Roma (Leta) kugira ngo bicishe Kristo. Uruhande rwa gatatu muri ubwo bumwe bwo ku musaraba rugereranywa na Baraba, Kristo w'ibinyoma, izina rye risobanurwa ngo "umwana wa se." Mu buryo bw'ikigereranyo, Baraba ni umuhanuzi w'ibinyoma iyo agereranyijwe na Kristo nk'Umuhanuzi w'ukuri. Roma yari Antoni, kandi Kiliyopata wo mu majyepfo n'uwo mu burengerazuba bagereranyaga Abayahudi na Baraba.

Umusaraba na wo uhuza na Eliya ku Musozi wa Karumeli, aho ihitamo ryari rishingiye ku kumenya uwari umuhanuzi w'ukuri n'uwari umuhanuzi w'ibinyoma. Muri icyo gihe, umuhanuzi w'ibinyoma yari ikimenyetso gifite impande ebyiri, kigizwe n'abahanuzi ba Bayali n'abatambyi b'akabande k'ibiti byeguriwe ibigirwamana. Bayali ni ikigirwamana cy'igitsina gabo, naho abatambyi b'akabande k'ibiti bagereranyaga Asitaroti, ikigirwamana cy'igitsina gore. Abayuda ku musaraba bari Asitaroti, ikigirwamana cy'igitsina gore, kandi Baraba, uwari igishushanyo cy'ibinyoma cy'Umuntu w'Imibabaro, yari ikigirwamana cy'igitsina gabo, Bayali.

Klewopātra yari icyarimwe umwamikazi w'epfo n'umwamikazi w'uburengerazuba. Antōni yari ishusho ya Roma, umwe mu bagize ubutegetsu bw'abantu batatu bari bararahiye guhorera iyicwa rya Yuliyo. Urupfu rwa Yuliyo rwatwe n'ibikomere makumyabiri na bitatu rwagereranyaga igikomere cyica cya ba papa cyo mu 1798, mu gusohozwa kw'umurongo wa mirongo ine wa Daniyeli cumi n'umwe. Ogusitini i Aktiyumu agereranya ugukira kw'icyo gikomere cyica. Igikomere gikira igihe Antōni na Klewopātra bapfa. Antōni na Klewopātra bagereranya ishusho ya ya nyamaswa muri Leta Zunze Ubumwe za Amerika, ari yo kiremwa cy'ubuhanuzi kigizwe n'ibice bitatu, kigizwe n'inyamaswa yo mu isi n'amahembe yayo abiri. Antōni ni igice kimwe, naho Klewopātra agereranya ibindi bice bibiri. Yaba ari Roma ya Antōni, cyangwa Misiri

n'Ubugereki bya Klewopātra, bipfira hamwe ku itegeko ryo ku Cyumweru, igihe ubwami bwa gatandatu bw'ubuhanuzi bwa Bibiliya burangirira. Mu buryo bw'ubuhanuzi, Klewopātra mu isano afitanye na Antōni ni uruvange rw'amayeri y'itorero n'amayeri ya leta, aho amayeri y'itorero ashuka kandi agategeka amayeri ya leta.

Urufu Rwa Kabiri Rwagereranyijwe

Ku rundi rwego rw'ubuhanuzi, isano Cleopatra afitanye na Julius Caesar na Marc Antony ihagarariye ibihe bibiri aho ubucurabwenge bw'itorero bwa Cleopatra buba buri mu isano n'ubucurabwenge bwa Leta y'Ubwami bw'Abaroma. Yasizwe na Julius mu mwaka wa 1798 ku rupfu rwe rwa mbere rw'ikigereranyo, mu gusohoza umurongo wa mirongo ine wa Daniyeli cumi na umwe; hanyuma aza kugera ku mperuka ye nta umufasha, i Actium, mu gusohoza umurongo wa mirongo ine n'itanu wa Daniyeli cumi na umwe. Umurongo wa mirongo ine ni alufa y'igikomere cye cya mbere cyica kigomba gukira, kandi omega y'umurongo wa mirongo ine n'itanu ni ho yakiriye urufu rwe rwa kabiri kandi rwa nyuma.

Nk'uko bimeze ku butegetsi bune bw'Abaroma buvugwa mu murongo wa cumi n'itandatu kugeza kuri makumyabiri n'ibiri, Cleopatra nk'ikimenyetso cya Bibiliya gifite ibisobanuro birenze kimwe, bishingiye ku nteruro gikubiyemo. Julius yamusize mu 1798 igihe inkunga y'ubwami yakurwagaho, hanyuma igikomere cye cyica kigakira ku itegeko ryo ku Cyumweru, ariko abami icumi bo mu Ibyahishuwe cumi na birindwi amaherezo bazamurimbuza umuriro, igihe azahura n'urufu rwe rwa kabiri kandi rwa nyuma.

Cleopatra ni ikimenyetso cy'imimerere ibiri igereranywa n'ubuhakanyi bwo mu Misiri ya Farawo, n'ubwenge bwa kidini bw'Ubugiriki. Iyo mimerere ye ibiri igereranya ubuhanga bwo gutegeka bwa Misiri n'ubuhanga bw'itorero bw'Ubugiriki. Ubwenge bwa kidini bw'Ubugiriki bugereranywa n'imanakazi y'Abagereki Athena, yashyizweho nk'igishushanyo mu rusengero rwayo rwitwaga Parthenon. Athena ni ikimenyetso cy'ubwenge, kandi nk'umugore agereranya idini rishingiye ku burezi bwa kimuntu, ritandukanye n'uburezi bw'Imana.

Amahembe abiri ya Leta Zunze Ubumwe z'Amerika ni Uburepubulikani n'Ubusaserdoti, byashushanyijwe mu Bufaransa na Egiputa na Sodomu. Egiputa ni ubuhanga bwa leta, naho Sodomu ni ubuhanga bw'itorero; bityo, Uburepubulikani bujyana na Egiputa, naho Ubusaserdoti bukajyana na Sodomu. Uburepubulikani ni Egiputa, kandi Ubusaserdoti ni Sodomu n'Ubugiriki. Ikimenyetso cy'uburezi bwa kimuntu ni imanakazi y'Abagiriki Atena, urusengero rwayo rwari Paritenoni, ifite mugenzi wayo wo muri iki gihe mu rusengero rwa Paritenoni rw'i Nashville, muri Tennessee. Ikimenyetso cy'itorero ryangiritse ryifatanya n'ihembe ry'Uburepubulikani muri Leta Zunze Ubumwe z'Amerika mu gihe cy'itegeko ryo ku Cyumweru gishushanywa nka Kilewopatira, Ashitaroti, Salome na Sodomu.

Kleopātra agaragaza ubuhakanyi bwa Farawo n'idini ry'Abagiriki. Idini rijyana na filozofiya y'ubuhakanyi ni ugusenga uburezi bw'Abagiriki. Yesu buri gihe yerekana iherezo arigereranya n'intangiriro, kandi igiti cyo mu busitani cyari kibujijwe kuribwa cyari igiti cyo kumenya icyiza n'ikibi, kigereranya idini rya filozofiya y'Abagiriki, iryo Mushiki wa White yita "uburezi bwo hejuru." Ibi biranga kandi bishimangira idini ry'Abagiriki rya Kleopātra, ari ryo bwenge,

nk'iryononekaye kandi ryigana impimbano uburezi nyakuri mu ntambara ikomeye iri hagati ya Kristo na Satani.

Nashville, Tennessee yitwa “Ateni yo mu majyepfo,” kandi Cleopatra yari umwamikazi nyakuri wa nyuma wo mu majyepfo. Uwo mwamikazi wa nyuma wo mu majyepfo yashushanyaga umwami ukurikiyeho kandi wa mbere wo mu mwuka wo mu majyepfo, wasohorejwe n’u Bufaransa butemera Imana. U Bufaransa butemera Imana bushushanya Leta Zunze Ubumwe z’Amerika, aho i Nashville, Tennessee, muri “Ateni yo mu majyepfo,” urusengeru rwa Parthenon rw’umugore w’imana Athena ruhagarariwe mu buryo bw’icyitegererezo. Urwo rusengeru ruherereye kuri 2500 West End i Nashville. Umubare makumyabiri na gatanu ugereranya urugi rufunze rwo muri Matayo makumyabiri na gatanu rw’imigani itatu. Cleopatra, nk’umwamikazi wo “mu majyepfo” no “mu burengerazuba” icyarimwe, agera ku “iherezo” rye muri Ateni yo mu majyepfo.

Dufite mu bitekerezo ibi birebana na Actium, Cleopatra, Augustus na Antony, dusubire ku murongo wa makumyabiri na kane kugeza ku murongo wa mirongo itatu wo muri Daniyeli cumi n’umwe. Ahari, igice kidatomoye kurusha ibindi muri uwo murongo ni aho bavuga ibinyoma bari ku meza amwe.

Kandi imitima y’abo bami bombi izaba igamije gukora ibibi, kandi bazavugira ibinyoma ku meza amwe; ariko ntibizabahira, kuko imperuka izaza mu gihe cyagenwe. Daniyeli 11:27.

Igihe cyagenwe muri uwo murongo ni 330, ari yo mpera y’“igihe” cyo mu murongo wa makumyabiri na kane. icyo gihe cyagenwe gishushanya itegeko ryo ku Cyumweru muri Leta Zunze Ubumwe z’Amerika kandi nanone gishushanya iherezo ry’igihe cy’igeragezwa cya muntu ku isi. Mbere y’itegeko ryo ku Cyumweru, abo bami babiri, imitima yabo yagombaga gukora ibibi, bazabwirana ibinyoma bari ku meza amwe. Mbere y’itegeko ryo ku Cyumweru ryo mu mirongo ya cumi na gatandatu na mirongo ine n’umwe ya Daniyeli cumi n’umwe, abami babiri bazabwirana ibinyoma ku meza amwe, ariko ibinyoma byabo ntibizagirira umumaro. Ni ba nde abo bami babiri babwirana ibinyoma? Mbere y’uko dusubiza icyo gitekerezo, reka nibutse bimwe mu bimenyetso twigeze gusuzuma mbere muri uru ruhererekane.

Abategetsi bane b’Abaroma bahagarariye ibimenyetso binyuranye by’ubuhanuzi, bitewe n’imimerere babonwamo. Nubwo ari abategetsi b’Abaroma, nk’ikimenyetso mu by’ukuri bahagarariye amateka y’ubuhanuzi ya Yuda ya kera, mu gihe yavaga mu butegetsi bw’Abaseluside ikinjira mu butegetsi bw’Abaroma.

Pompey yari umugaba w’ingabo, kandi abatware batatu b’Abaroma bamukurikiye bose bari ba Kayisari. Yuliyo, mu isano afitanye na Awugusito, yagereranyaga ubumwe bubiri bw’incuro eshatu hamwe n’izo triumvirate ebyiri, iya mbere itari iyemewe ku mugaragaro, iya kabiri ikaba yari iyemewe ku mugaragaro. Abo bategetsi bane bose, mu mimerere imwe n’imwe, bagereranya itegeko ryo ku cyumweru. Pompey yigaruriye igihugu cy’ikuzo, Yuliyo, ugereranywa n’ibikomere makumyabiri na bitatu byo guterwa ibyuma, ni we marayika wa mbere, kuko ari we Kayisari wa mbere, kandi agereranywa marayika wa gatatu, ari we Tiberiya. Tiberiya ku musaraba, ari byo itegeko ryo ku cyumweru, na we agereranywa na makumyabiri na bitatu, kuko makumyabiri na

bitatu agereranya impongano; kandi umusaraba ni igice cy'ingenzi cyane cy'umurimo wa Kristo mu guhuza Ubumana bwe n'ubumuntu bwacu. Nuko rero, Yuliyo na Tiberiya ni ubutumwa bwa mbere n'ubwa gatatu, bugereranywa na makumyabiri na bitatu.

Yuliyo ntiyari umuntu w'urukundo nk'uko akunze kugaragazwa mu nkuru za Hollywood; yari umuntu w'umunyamahane waharaniye ubutegetsu. Tiberiya yari mubi kurusha Yuliyo, kuko ububi bwe bunavugwa muri uwo murongo, kuko inyuguti ya nyuma y'inyuguti z'Igiheburayo ari iya makumyabiri na kabiri, naho iya mbere ni iya mbere. Alufa ni nto kurusha omega, kandi ububi bwa Tiberiya buherereye ku murongo wa makumyabiri na kabiri, ari wo nyuguti ya nyuma y'inyuguti z'Igiheburayo; kandi hagati y'abo bantu babiri b'abagome bagereranywa na Yuliyo na Tiberiya hariho Awugusito. Awugusito agereranya ubusumbane bw'icyubahiro cy'ububasha n'igikundiro bya Roma. Nk'uhabanye n'ubutumwa bwa mbere n'ubwa gatatu, agereranywa n'inyuguti ya cumi na gatatu, ari yo kimenyetso cy'ubugome bwo kwigomeka. Awugusito yakomeje ubwami bwe abwizeza umutekano atsinda ukwivumbagatanywa kwa Antoni na Kilewopatra, ari ko kwigomeka kwamamaye cyane mu mateka ya Roma.

Awugusito ni ubushobozi bw'Abaroma bwatsinze inkomyi ya gatatu, kandi mu kubikora ahagarariye itegeko ryo ku Cyumweru, ndetse n'ubushobozi bw'Abaroma butegeka mu gihe cy'amezi mirongo ine n'abiri y'ikigereranyo yo mu Ibyahishuwe igice cya cumi na gatatu cy'ubwigomeke. Iyo Pompeyo ashyizwe mbere y'itegeko ryo ku Cyumweru, aba ari 1798 na 1989 byombi, bityo Pompeyo akaba ikimenyetso cya Antiyokusi Magnus urangiza intambara ya kane y'Abasiriya kuva mu 219 kugeza mu 217 mbere ya Kristo, mu gusohozwa kw'umurongo wa cumi w'igice cya cumi na kimwe. Nuko Yuliyo Kayisari ahuzwa n'imirongo ya cumi na rimwe n'iya cumi na kabiri hamwe n'intambara yo ku mupaka, ari yo ntambara ya Rafiya mu 217 mbere ya Kristo. Aho Yuliyo na we ni Antiyokusi Magnus, kandi Awugusito Kayisari na we ni Antiyokusi Magnus mu ntambara ya Paniyumu yo mu murongo wa cumi na gatanu. Hanyuma mu murongo wa cumi na gatandatu Tiberiya ni itegeko ryo ku Cyumweru, ariko si Antiyokusi Magnus, kuko aho ari Pompeyo, kuko Yesu buri gihe yerekana iherezo akoresheje intangiriro. Uwo murongo uranga iherezo ry'Ubwami bw'Abaselewukiya bushushanya iherezo rya Leta Zunze Ubumwe z'Amerika nk'ubwami bwa gatandatu bw'ubuhanuzi bwa Bibiliya.

Hariho izindi ntondego zigomba gukorwa zerekeye abatware bane b'Abaroma, kandi uwo murongo ugereranya amateka ahishwe yo mu murongo wa mirongo ine. Umurongo w'Abamakabayo wo mu murongo wa makumyabiri na gatatu na wo uragaragaza amateka ahishwe yo mu murongo wa mirongo ine. Hanyuma mu murongo ya makumyabiri na kane, inkuru y'uroma rwa gipagani rw'Ubwami bw'Ingoma y'Abaroma igereranywa n'igihe—imyaka magana atatu na mirongo itandatu. Umurongo w'amateka y'Abaroma ugereranywa kuva ku murongo wa makumyabiri na kane kugeza ku wa mirongo itatu na wo ni ishusho y'amateka ahishwe yo mu murongo wa mirongo ine. Urangirira ku murongo wa mirongo itatu n'umwe igihe ingingo ihindukira ikava ku Roma ya gipagani ikajya ku Roma ya gipapa. Roma ya gipagani iracyari muri uwo murongo, ariko aho ntigereranywa nk'ubwami bwa kane bwo mu buhanuzi bwa Bibiliya, ahubwo igereranywa nk'ububasha bwa politiki bwashyize ubupapa ku ntebe y'ubwami mu mwaka wa 538. Mu mwaka wa 538 ubupapa bwashyizeho itegeko ryo ku cyumweru, bityo umurongo wa

mirongo itatu n'umwe ugahuzwa n'imirongo ya cumi na gatandatu n'ya mirongo ine n'umwe. Umurongo wa makumyabiri na kane watangije intambara ya Actium n'amateka ajyanye n'uwo murongo.

Umurongo wa makumyabiri n'ine uragaragaza igihe Roma y'abapagani yatangiye gutegeka mu buryo bw'ikirenga imyaka magana atatu na mirongo itandatu, hanyuma mu murongo wa mirongo itatu n'umwe Roma ya gipapa itangira gutegeka mu buryo bw'ikirenga imyaka igihumbi na magana abiri na mirongo itandatu. Intangiriro n'iherezo by'uwo murongo bitwaje ikimenyetso cya Kristo, Alufa na Omega. Muri icyo mirongo dufitemo amateka ya Mariko Antony, Kileyopatira na Awugusito Kayisari. Mu murongo wa cumi na gatandatu Roma y'abapagani yanesheje ubwami bw'Abaseluside mu mwaka wa 65 Mbere ya Kristo, hanyuma yigarurira Yuda mu mwaka wa 63 Mbere ya Kristo. Inzitizi ya gatatu ya Akisiyumu mu mwaka wa 31 Mbere ya Kristo yagaragaje iherezo ry'ubwami bwa Egiputa, nk'uko byagereranyijwe n'inzitizi za mbere z'Abaseluside mu mwaka wa 65 Mbere ya Kristo. Na none, dusangamo ikimenyetso cy'Uwa Mbere n'Uwa Nyuma. Umwaka wa 65 Mbere ya Kristo wari uwa mbere mu nzitizi eshatu kandi wagereranyaga kuneshwa k'umwami w'amajyaruguru, naho umwaka wa 31 Mbere ya Kristo wagereranyaga inzitizi ya gatatu mu nzitizi eshatu kandi wagereranyaga kuneshwa k'umwami w'amajyepfo. Yuda, nk'inzitizi yo hagati muri izo nzitizi eshatu, yari iri mu ntambara y'abenegihugu imbere mu nkike za Yerusalemu igihe Pompei yahageraga mu mwaka wa 63 Mbere ya Kristo. Inzitizi ya kabiri ni ikimenyetso cy'ubwigomeke.

Mu wa 538, inzitizi ya gatatu y'i Roma ya gipapa yakuwe mu Murwa wa Roma. Iyo nzitizi yari Abagoty, kandi aho ni ho ubwami bwa gatanu bw'ubuhanuzi bwa Bibiliya bwatangiriye; aho nyine ubwami bwa kane bwarangiriye. Kandi nk'uko ubwami bwa kane bwatangiriye ku nzitizi yabwo ya gatatu, ubwami bwa Egiputa bwaratsinzwe, nk'uko byari byaragaragajwe mu kimenyetso n'inzitizi ya mbere y'ubwami bw'Abaselewukiya. Ibi bigaragaza ko ubuhamya bw'ubuhanuzi buboneka mu mirongo ya makumyabiri n'ine kugeza ku murongo wa mirongo itatu, bugaragaza umurongo ugomba no kubonwa mu mateka ahishwe y'umurongo wa mirongo ine. Ni yo mpamvu ari ngombwa gusuzuma imibanire inyuranye y'ubuhanuzi igereranywa na Mariko Antony, Kileyopatira, Yuliyo Kayisari, Pompeyi na Ogusito Kayisari.

Mbese igice kidasobanutse kurusha ibindi cy'uyu murongo, ni icya mirongo ibiri n'ine kugeza kuri mirongo itatu, aho bavuga ibinyoma bicaye ku meza amwe?

Kandi imitima y'abo bami bombi izaba igamije gukora ibibi, kandi bazabeshyerana ku meza amwe; ariko ntibizabahira, kuko iherezo rizasohora mu gihe cyagenwe. Daniel 11:27.

Uriya Simiti agaragaza abo bami bombi ko ari Mariko Antwani na Awugusito Kayisari.

“Umurongo wa makumyabiri na karindwi wavuzwe”

“Antoni na Sezari mbere bari bafitanye ubumwe. Nyamara, bihishe inyuma y'umwitero w'ubucuti, bombi bari bafite irari kandi bacura imigambi yo kwigarurira ubutegetsu bw'isi yose. Amagambo yabo yo kugaragaza kubahana no kuvuga ko ari inshuti kuri buri wese muri bo, yari imvugo z'abaryarya. Bavugiraga ibinyoma ku meza amwe. Oktaviya, umugore wa

Antoni kandi mushiki wa Sezari, yabwiye abaturage b'i Roma, igihe Antoni yamusendaga, ko yemeye kumushyingirwa gusa afite ibyiringiro by'uko ibyo byari kuzaba ikimenyetso cy'ubumwe hagati ya Sezari na Antoni. Ariko iyo nama ntiyagize icyo igeraho. Ukwatanya kwaracitse; maze mu rugamba rwakurikiyeho, Sezari asohokamo ari umuneshi wuzuye.” Uriah Smith, Daniel and the Revelation, 276.

Igihe Oktavia yamenyaga ko ishyingiranwa rye na Antoni ryari nk'umuhigo w'ubumwe, byagaragazaga ubufatanye bwo mu ishyingiranwa bwari bwarashushanyijwe mbere mu gice cya cumi na kimwe n'ishyingiranwa ryo mu gihe cy'Abagiriki rya Berenike n'umwami w'Abaseluside Antiokusi wa II Teyosi ahagana mu mwaka wa 252 mbere ya Kristo. Berenike yari umukobwa wa Putoleme wa II Filadelifusi. Oktavia na Berenike bahagarariye amashyingiranwa ya dipolomasi cyangwa, mu buryo bw'ubuhanuzi, amasezerano. Umurongo wa gatanu kugeza uwa cumi werekana amateka y'ishyingiranwa rya dipolomasi hagati y'ubwami bwo mu majyepfo n'ubwo mu majyaruguru, kandi igihe Mariko Antoni na Oktaviyani, waje kumenyekana nyuma nka Awugusito Kayisari, bateguraga iryo shyingiranwa, banagabanyije ubwami mo uburasirazuba n'uburengerazuba.

Amasezerano ya Brundisium (40 BC) yari ubwumvikane bwagezweho binyuze mu mishyikirano hagati ya Marc Antony na Octavian (waje kwitwa Augustus nyuma) kugira ngo bakemure amakimbirane yari mu Butegetsi bw'Abagabo Batatu bwa Kabiri nyuma y'intambara y'abenegihugu yari hafi kubaho. Yari akubiyemo kugabana intara z'Abaroma (Antony agafata iz'iburasirazuba, Octavian agafata iz'iburengerazuba), kandi yemezwa n'ishyingiranwa rya Antony na Octavia (mushiki wa Octavian). Mu mwaka wa 39 BC manda y'umwimerere y'iyi myaka itanu y'Ubutegetsi bw'Abagabo Batatu yarangiye, Antony ajya mu Butaliyani n'amato arenga 300, yabanje kwangirwa gukikira i Brundisium, bityo amaherezo amenera i Tarentum. Octavian yahuriyeyo na we nyuma y'ubuhuza bumaze igihe kirekire bwatewe n'uko ingabo za Antony zitashakaga kurwana n'iza Octavian, kandi na zo ziza Octavian zikaba zari zitemera kurwana n'iza Antony. Octavia yagize uruhare rukomeye mu buhuza, yemeza Antony gushyigikira Octavian mu guhangana na Sextus Pompey. Bongeye kuvugurura Ubutegetsi bw'Abagabo Batatu indi myaka itanu (kugeza mu 32 BC), Antony aha Octavian amato 120 mu rwego rwo guhabwa ingabo yari yarasezeranyijwe (izo Octavian yaje kudatanga).

Mu mwaka wa 32 mbere ya Kristo habayeho ugutandukana kugaragara hagati y'abo bahanganye bombi. Umubano wari warazambye bitewe n'ikorwa ry'amatangazo agamije kwamamaza no gusebya, kwerekeza kwa Antoniyo mu Burasirazuba (ari kumwe na Kilewopatra), no gukomeza gukomatanya ubutegetsi kwa Oktaviyani mu Burengerazuba. Mbere y'Actium, Oktaviyani yanze ibyifuzo bya nyuma bya Antoniyo byo kugirana inama.

Mu ishyingiranwa rya dipolomasi ryabaye hagati y'umwami wo mu majyaruguru (Antiyokusi) n'umwami wo mu majyepfo (Putolemayo), umwami wo mu majyepfo ni we watanze umugeni; naho mu ishyingiranwa rya dipolomasi rya Antoni (iburasirazuba) na Oktaviyani (iburengerazuba), umugeni yatanze n'iburengerazuba. Ayo mashyingiranwa yombi ya dipolomasi yarasenyutse, kandi uwatanze umukobwa cyangwa mushiki we ni we amaherezo yatsinze ubutare bw'uwashegeshe isezerano.

Uhamya bw'Abatatu

Ku iherezo ry'Ubwami bw'Abaselewukide habaye amasezerano ya gatatu aho ibinyoma byavugiwe ku meza amwe. Ibi byabaye mu rwego rw'Intambara ya Gatanu y'Abasiriya (202–195 BC), igihe Antiyokusi III Magnus yabyazaga umusaruro intege nke z'Ubwami bw'Abatolemayi nyuma y'urupfu rwa Ptolemy IV Philopator mu mwaka wa 204 BC. Ptolemy V Epiphanes (Ptolemy V) yimye ingoma akiri umwana (hafi y'imyaka 5–6), bituma Egiputa isigara iyobowe n'abarinzi b'ingoma kandi ikaba mu kaga ko guterwa n'akaduruvayo ko imbere mu gihugu, imyivumbagatanyo y'abasangwabutaka, n'ibitero biturutse hanze.

Antiyokusi Maginusi yari yarateye kandi yigaruriye igice kinini cy'intara z'Abatolemeyo zo muri Koele-Siriya, Palesitina, na Aziya Nto nyuma y'intsinzi nk'iy'Intambara ya Paniumu (200 BC). Aho kwigarurira Misiri yose burundu (byari guteza ingorane zo kwivanga kw'Abaroma, kuko Roma yamuhatiraga kutinjira mu duce tumwe na tumwe), yakurikiye inzira y'ubufatanye bwa dipolomasi binyuze mu ishyingiranwa, yiyerekana nk'ushinzwe kurinda. Mu mwaka wa 197/195 BC, mu rwego rw'amasezerano y'amahoro yarangije intambara, Antiyokusi Maginusi yasabiye hanyuma ashyingira umukobwa we muto Klewopata I Syra (nanone witwa Klewopata Syra) umwana Tolemeyi V (ubukwe bwabereye i Rafiya mu 193 BC; Tolemeyi yari afite imyaka 16, Klewopata afite 10).

Ibi byashyizwe nk'igikorwa cy'ubugwaneza: Antiyokusi yishyize mu mwanya w'umufatanyabikorwa n'"umurinzi" w'umwami ukiri muto, akomeza amahoro ari na ko agumana ibyungutse bye muri Aziya. Uwo mubano wo gushyingirana wamuhaye ububasha buziguye kuri Egiputa abinyujije ku mukobwa we (yari yizeye ko azakomeza kubera indahemuka inkomoko ze z'Abaselewukusi kandi agakorera mu rukiko rw'Abatolemayo nk'ijwi rishyigikiye Siriya). Ariko ubwo buriganya bwaje kumugaruka nabi, kuko Kileyopatira yifatanyije n'umugabo we na Egiputa, aho kwifatanya na se, bityo agahungabanya ubutegetsu bwa Antiyokusi bw'igihe kirekire. Ibi bihuje n'Amasezerano ya Burundiziyumu (40 BC) kandi bifatanye isano n'ibyabaye i Roma mu buryo butandukanye.

Nk'uko Antoyine yashatse Oktaviya (mushiki wa Oktaviyani) kugira ngo ahuze imbaraga zari zihatanye nyuma y'intambara yari hafi kuba, ni ko na Antiyokusi yakoresheje ishyingiranwa ry'umukobwa we na Ptolemyi wa V kugira ngo yemeze amahoro y'igihe gito no kugabana ubutaka (Abaselewukidi bagumana ibyo bari barigaruriye mu majyaruguru, Ptolemyi agumana Egiputa mu majyepfo).

Antiyokusi yakoreye umwami wari ukiri umwana, Ptolémée V, nk'umurinzi wa nyirizina (binyuze mu isano ry'umuryango), nk'uko Oktaviyani (hamwe n'Ubutegetsu bw'Abatatu) bishyize mu mwanya wabyo hagati mu myanya y'ubutegetsu yari isize icyaho cyangwa mu makimbirane y'abahanganye. Muri ibyo bihe byombi, umuntu "ukomeye kurushaho" (Antiyokusi/Oktaviyani) yashatse kugira ijamba ku wo bahanganye wari mu ntege nke binyuze mu isano ry'ubuvandimwe. Izo gahunda zombi zazanye ituze ry'igihe gito, ariko "ntizagize amahirwe" mu gihe kirekire bitewe no kutizerana kwari kwihishe muni yabyo—Klewopatra yahisemo Egiputa (bityo acogozza imigambi ya Antiyokusi), naho ukwibanda kwa Antoni ku Burasirazuba (Klewopatra VII) gutuma

asenyuka umubano we na Oktaviyani.

Ubuto bwa Ptolémée wa V, ari umwana utegekwa n'abaregenti, bujyana n'ihungabana ryabayeho nyuma y'urupfu rwa Julius Caesar, ryavuyemo ishyirwaho rya Triumvirate n'intambara zo guhatanira ubutegetsi. Ishyingiranwa rya Berenice na Antiochus ryanze itangiriro ry'amateka y'Ubwami bw'Abaselusidi mu Danieli igice cya cumi na kimwe, kandi ishyingiranwa ry'umukobwa wa Antiochus Magnus n'umwami w'umwana wo mu Egiputa ryanze iherezo ry'Ubwami bw'Abaselusidi. Iherezo ry'ishyingiranwa rya Marc Antony na Octavia ryanze iherezo ry'ubwami bw'Abaptolemayi. Iherezo rya Yuda nk'ubwoko bw'isezerano ry'Imana ryabereye ku musaraba, kandi ubwo bwami bw'Abayahudi bwatangiye n'Abamakabeyi hamwe n'isezerano bagiranye n'i Roma. Iyo mirongo yose y'ubuhanuzi ihagarariwe mu nkuru yo muri Danieli igice cya cumi na kimwe, kandi yose ihura n'amateka yahishwe yo mu murongo wa mirongo ine. Uhereye ku murongo wa gatanu tubona isezerano rya Berenice, rituganisha kuri Antiochus Mukuru no ku isezerano ry'umukobwa we Cleopatra Syra, ribera mu mateka y'Abamakabeyi yo mu murongo wa makumyabiri na gatatu. Abamakabeyi baba igice cy'uwo murongo bitewe n'ubwigomeke bwabo kuri Antiochus Epiphanes, umwe mu ba nyuma bo ku ngoma y'Abaselusidi.

Antiyokusi Epifane ni we Antiyokusi wari mu Misiri mu mwaka wa 168 mbere ya Kristo hafi ya Alegizandiriya mu gihe cy'Intambara ya Gatandatu y'Abasiriya. Antiyokusi Epifane yari yarateye Misiri kandi yari hafi gufata Alegizandiriya. Abategetsi b'Abatolomeyo batabaje i Roma ngo ibafashe. Roma yohereje Popiliyusi Lenezi (afite gusa agatsiko gato kamuherekeje—nta ngabo yari afite) kugira ngo ageze kuri Antiyokusi ubutumwa ntakuka bwa Sena; Antiyokusi yagombaga guhita ava mu Misiri no muri Kupuro, bitaba ibyo agahangana n'intambara na Roma. Antiyokusi amaze kwakira urwo rwandiko maze agasaba igihe cyo kugisha inama abajyanama be, Popiliyusi—wasobanuwe nk'umuntu ukakaye kandi utegekeshya igitugu—yafashe inkoni ye y'urugendo maze acira uruziga mu musenyi ruzengurutse ibirenge by'umwami. Hanyuma aravuga ati: “Mbere y'uko usohoka muri urwo ruziga, mpa igisubizo nzashyira imbere ya Sena.”

Icyo yashakaga kuvugwa cyari gisobanutse neza; Antiochus ntiyashoboraga kuva muri uwo muzenguruko atiyemeje kwemera ibyo Roma yasabaga—kuwurenga atarumvikanye na yo byari gusobanura intambara. Antiochus, atunguwe kandi ashizwe mu isoni, yabanje gutindiganya akanya gato, ariko hanyuma yemera kubahiriza ibyo yasabwaga, akura ingabo ze muri Egiputa, maze asubira muri Siriya. Iki gikorwa gikomeye cya dipolomasi (gishyigikiwe n'izina Roma yarushagaho kugira ryo kuba ifite imbaraga) cyatumye habaho gusubira inyuma hadabayeho intambara, kigaragaza ukwiganza kwa Roma kwari gutangiye kwiyubaka mu burasirazuba bw'inyanja ya Mediterane. Bikunze kuvugwaho cyane ko ari ho inkomoko y'interuro ngo “gushyira umurongo mu musenyi” (n'ubwo mu by'ukuri byari umuzenguruko).

Antiyokusi Epifane na we yahindutse mu myumvire y'Abaporotesitanti wa butegetsi bwishyira hejuru, bukagwa kandi bugashyiraho iyerekwa ryo mu murongo wa cumi na kane wa Daniyeli cumi na umwe.

Muri iyo minsi abantu benshi bazahagurukira umwami w'ikusi; kandi n'ab'inkazi bo mu bwoko bwawe bazishyira hejuru kugira ngo bahamye ibyo yeretswe; ariko bazagwa. Daniyeli 11:14.

Antiyokusi IV Epifane yategetse kuva mu wa 175–164 Mbere ya Kristo, kandi yari umwami wa munani mu bami cumi na batatu b'Abaselusiya. Yashatse gutegeka umuco w'Abagiriki no guhuza ubwami bwe abushyira munsu y'imigenzo y'idini ry'Abagiriki. Yasahuye Urusengeru mu wa 169 Mbere ya Kristo, abuzabwira imigendera y'Abayahudi (gukubwa, kuruhuka kw'isabato, kwiga Torah), kandi ahatira abantu gutambira ibigirwamana by'abapagani. Mu kwezi k'Ukuboza ko mu wa 167 Mbere ya Kristo yubatswe igicaniro cy'abapagani (icyeguriwe Zeusi) hejuru y'igicaniro cy'Abayahudi cy'ibitambo bitwikwa kiri mu Rusengeru, anahatambira ingurube, hamwe n'ibindi bikorwa bihumanya. Uku guhumanya kwabayeho akaga ka nyuma ku Bayahudi bubahirizaga amategekako, babibonaga nk'ikorwa rirengeje ibindi mu kwica kwera kw'Urusengeru n'amategekako y'Imana. Ibyo byahise bitera kurwanya ako kanya ubwo Matatiyasi (umutambiyi wo mu Modeyini) yangaga itegeko ry'umutegetsi w'Umuselusiya rimusaba gutambira ibigirwamana by'abapagani, akica Umuyahudi w'umuhakanyi n'uwo mutegetsi, hanyuma agahungira ku misozi ari kumwe n'abahungu be (aba nyuma bazwi nka Makkabeyi). Ibyo byatangije intambara y'inyeshyamba n'ubwigomeke byabayeho kuva mu wa 167–160 Mbere ya Kristo, byari bigamije gusubizaho ugusenga kw'Abayahudi, maze bituma Urusengeru rwongera kwegurirwa Imana (Hanuka) mu wa 164 Mbere ya Kristo, biyobowe na Yuda Makkabeyo.

Mu ntangiriro no ku iherezo by'Ubwami bw'Abaselusiya habayeho isezzerano rikomeye ryagereranyijwe n'ishyamba rya dipolomasi ryari rikubiyemo igice cyo kugabanywa, haba hagati y'iburasirazuba n'iburengerazuba, cyangwa hagati y'amajyaruguru n'amajyepfo. Ubwo Ubwami bw'Abaselusiya bwagendaga bushyirahwe, Antiochus Epiphanes ahinduka ikimenyetso cy'imbaraga z'Abaroma zari zirimo kuzamuka, kandi akaba icyo uburakari bw'Abamakabeya bwibandaho. Nyuma mu mateka aza guhinduka ikigereranyo cy'impimbano cy'ikimenyetso cy'ubuhanuzi gishyiraho iyerekwa. Imbaraga zivugwa mu murongo wa makumyabiri na kabiri w'igice cya cumi na rimwe zirajanjagurwa igihe umutware w'isezzerano yajanjagurwaga.

Kandi bazasenzereza imbere ye n'amaboko y'umwuzure, kandi bazajanjagurwa; ndetse n'umutware w'isezzerano na we. Daniyeli 11:22.

Ingoma ya Antiochus Epiphanes yarangiye mu mwaka wa 164 Mbere ya Kristo, hafi imyaka magana abiri mbere y'uko Kristo, "igikomangoma cy'isezzerano," "imenagurwa" ku musaraba. Icyo twifuzaga kugaragaza hano ni uko Ingoma y'Abaselewukiya yatangiye kandi irangirana n'ubukwe bw'isezzerano rya dipolomasi, aho uburiganya bwari hagati y'impande zombi ari ikintu cyanditswe neza mu mateka. Mu gihe cy'ingoma ya Antiochus Epiphanes, ni bwo hatangiye imyivumbagatanyo y'Abamakabayo, yashushanyaga mbere y'igihe Impinduramatwara y'Abanyamerika. Mu mateka y'Abamakabayo, urugamba rwabo rwo kwikiza ubutegetsi bw'Abaselewukiya rwakubiyemo isezzerano rikomeye bagiranye n'i Roma. Umurongo uranga iryo sezerano mu buryo butaziguye ni na wo ugaragaza ko Roma yakoranye uburiganya, cyangwa yavugiyeho ibinyoma ku meza y'isezzerano.

Nuko nyuma y'isezerano bagiranye na we azakora iby'uburiganya; kuko azatera hejuru, kandi azakomera ari kumwe n'abantu bake. Daniyeli 11:23.

Buri murongo wose bw'ubuhanuzi bubanziriza igihe cy'imperuka kivugwa mu murongo wa mirongo ine burimo isezerano ryarenzwe. Uriah Smith, agira icyo avuga ku mvugo yo mu murongo wa mirongo itatu igira iti “abareka isezerano ryera,” yanditse ibi bikurikira:

“Uburakari bwo kurwanya isezerano;’ ni ukuvuga Ibyanditswe Byera, ari byo gitabo cy'isezerano. Impinduramatwara y'ubu bwoko yarabaye i Roma. Aba Heruli, aba Goths, n'aba Vandals, batsinze Roma, bemeye ukwizera kwa Ariyo, maze baba abanzi b'Itorero Gatolika. By'umwihariko, byari bigambiriwe gutsemba ubu buyobe ni byo byatumye Yusitiniyani ateguka ko papa aba umutwe w'itorero kandi akaba umuhannyi w'abahakanyi. Bidatinze Bibiliya yatangiye gufatwa nk'igitabo giteye akaga kitagomba gusomwa n'abantu basanzwe, ahubwo ibibazo byose byateraga impaka byagombaga gushyikirizwa papa. Bityo ni ko Ijambo ry'Imana ryasizweho agasuzuguro. Kandi abami b'i Roma, bo mu gice cy'iburasirazuba cyari kigihari, bari bafite ubwumvikane, cyangwa bakorana rwihishwa n'Itorero ry'i Roma, ryari ryararetse isezerano kandi rikaba ryarabaye ubuhakanyi bukomeye, kugira ngo barandure 'ubuyobe.' Umuntu w'icyaha yazamuwe ku ntebe ye y'ubwibone binyuze mu gutsindwa kw'aba Goths b'Ariyo, ari bo icyo gihe bari bigaruriye Roma, mu wa 538 Nyuma ya Kristo.” Uriah Smith, Daniel and the Revelation, 281.

Umurongo wa gatanu wa Daniyeli icumi na rimwe ugaragaza urubariro rw'amateka aho umwami wo mu majyepfo atanga umugeni wa dipolomasi nk'ikimenyetso cy'isezerano ryaje nyuma rikicwa n'umwami wo mu majyaruguru. Kwihimura k'umwami wo mu majyepfo kwashushanyije mbere kwihimura kw'umwami wo mu majyepfo wo mu by'umwuka wa Napoleon ku mwami wa gipapa wo mu majyaruguru mu mwaka wa 1798. Isezerano ryishwe ryo mu mirongo ya gatanu kugeza ku ya cyenda ryashushanyije mbere isezerano rya Tolentino rya Napoleon ryishwe, na ryo rikaba ryarashushanyije mbere ikirego cya Putin cy'isezerano ryishwe na NATO. Kwihimura kwa Napoleon kwashushanyije mbere kwihimura kwa Putin ku Ukraine mu mwaka wa 2014. Umurongo wa cumi, uvuga kwihimura kwa Antiyokusi Makunusi gusoza intambara ya kane y'Abasiriya, uhuye na Napoleon mu 1798 kandi nanone na Putin mu 2014. Nyuma y'intambara ya Paniyumi yo mu murongo wa cumi n'itanu mu mwaka wa 200 mbere ya Kristo, Antiyokusi yateguye ubukwe bwa dipolomasi afite umugambi uhisha wo gushyira Egiputa muni y'ubutegetsu bwe atifashishije ingabo ziri ku butaka. Intebe y'ubwami ya Antiyokusi Makunusi yahawe umuhungu we, waje kwicwa, bituma umuhungu muto wa Antiyokusi Makunusi, ari we Antiyokusi Epifane, yima ingoma. Ibikorwa bye byo gushyiraho imigenzo n'idini by'Abagiriki byateje ubwigomeke bw'Abamakabeya, bwagejeje ku isezerano ry'uburiganya n'i Roma ryo mu murongo wa makumyabiri na gatatu. Umurongo wa makumyabiri na kane utangiza Roma ya gipagani kandi ukagaragaza ameza y'ibinyoma ya Antony na Augustus. Mu murongo wa mirongo itatu, Roma ya gipagani yinjira mu biganiriro n'itorero rya gipapa, ryavuzweho ko ari abishye isezerano ryera.

Imirongo ya makumyabiri n'ine kugeza kuri makumyabiri n'itanu ni ubuhamya bwa Roma y'abapagani, kandi imirongo ya makumyabiri n'umwe kugeza kuri mirongo ine itanga ubuhamya bwa Roma ya gipapa. Buri murongo wa Daniyeli igice cya cumi na kimwe, umurongo wa mbere

kugeza ku murongo wa mirongo ine, uhagarariye umurongo w'ubuhanuzi ukoreshwa mu mateka ahishwe y'umurongo wa mirongo ine. Umurongo w'ubwami bw'Abaseluside, umurongo w'ubwami bw'Abatoleme, umurongo w'ubwami bw'Abayahudi bw'Abamakabayo, umurongo wa Roma y'abapagani, n'umurongo wa Roma ya gipapa, byose bishushanya amateka yo mu 1989 kugeza ku itegeko ryo ku Cyumweru. Buri umwe muri iyo mirongo ugaragaza isezerano ryarenzwe nk'ingenzi y'ayo mateka.

Ni Roma ishyiraho iyerekwa ryo muri Daniyeli cumi na rimwe, kandi amasezerano y'uburiganya ya gihanuzi ya Roma ya gipagani na Roma ya gipapa yombi agaragazwa nk'agenda atera imbere kandi nk'ayabaye mbere y'uko Roma itegekana ubusumbane bukomeye mu bihe byayo bya gihanuzi, buri gihe cyayo kikaba cyihariye kandi gitandukanye n'ikindi. Ubu butegegi bwombi bwaranze itangira ry'igihe cya gihanuzi cy'ubusumbane bwabyo ko ritangira igihe inzitizi yabwo ya gatatu yari imaze kuneshwa. Mbere y'itegeko ryo ku Cyumweru rizaza vuba muri Leta Zunze Ubumwe za Amerika, hazabaho isezerano ry'uburiganya hagati y'ububasha bubiri. Inshuro enye, ubwo bubasha bubiri bwabaye abami b'epfo n'ab'amajyaruguru: rimwe hagati y'Igihugu Cyiza cya Yuda na Roma, rimwe hagati y'ibice bibiri by'ubutegegi bw'abatatu bwa Roma, kandi rimwe hagati ya Roma ya gipagani na Roma ya gipapa. Muri ayo masezerano yombi y'uburiganya arebana na Roma, byarangiraga ari isezerano hagati y'igice kimwe cy'ubwami bw'Abaroma n'ikindi, yaba Antony wo mu burasirazuba, Augustus wo mu burengerazuba, cyangwa Roma ya gipagani yo mu burasirazuba na Roma ya gipapa yo mu burengerazuba. Amasezerano ane y'uburiganya hagati y'abami b'amajyaruguru n'ab'epfo, abiri hagati y'abami bo mu burasirazuba n'abo mu burengerazuba, kandi rimwe hagati y'umwami w'amajyaruguru ugiye kubaho n'Igihugu Cyiza.

Ibi birangiza ishyikirizwa ryacu rya mbere ry'igitabo cya Daniyeli. Urukurikirane rwa Panium rugereranya umusozo w'uruhererekane rw'inyigisho zerekeye igitabo cya Daniyeli, ari rwo ntangiriro y'amateka ahishwe y'umurongo wa mirongo ine, ayo tuzakomeza gusuzuma mu ngingo ikurikira.